

Ks. MARCIN KRZYSZTOF NABOŻNY, *Parafia św. Mikołaja w dziejach Lubli i regionu (1277-2000)*. Promotor: ks. prof. dr hab. Jan Walkusz. Recenzenci: bp prof. dr hab. Jan Kopiec (Uniwersytet Opolski), ks. prof. dr hab. Anzelm Weiss (KUL)

Historia zbawienia człowieka realizuje się przede wszystkim w parafii. W dotychczasowych badaniach nad organizacją parafialną w Polsce główny wysiłek koncentrował się wokół problemów związanych z rozwojem sieci parafialnej, z podstawami instytucjonalnymi parafii, natomiast w znacznie mniejszym stopniu z zagadnieniami funkcji i społecznej roli parafii, tego, co można by nazwać „życiem parafialnym”. Taka problematyka badawcza w pewnym stopniu uwarunkowana była sposobem pojmowania parafii, w której dostrzegano przede wszystkim momenty instytucjonalne. Dzisiaj widzi się w parafii nie tylko instytucję, ale także grupę społeczną, której członków łączą wielorakie więzy.

Tak rozumiana historia parafii przestaje być historią jedynie instytucji, staje się historią społeczną. Śledząc zatem najnowszą historiografię, zauważa się wzrost intensywności tak rozumianych badań, które owocują wieloma pracami dyplomowymi na temat działania parafii w różnych okresach dziejów Polski. Analiza dotychczasowego stanu badań nad parafiami w Polsce oraz osobiste zainteresowania autora dały asumpt do podjęcia prezentowanego zagadnienia, którego owocem jest niniejsza rozprawa. Tematem pracy uczyniono parafię z metryką średniowieczną. Ukazując jej funkcjonowanie, począwszy od XIII w. do współczesności, autor chciał pokazać na konkretnym przykładzie ogólne tendencje i zasady, które odnosiły się do innych takich jednostek administracji Kościoła w Polsce.

Dokładnej daty powstania osady Lubla, ze względu na brak materiałów archiwalnych, nie można ustalić. Pierwsza historyczna wzmianka o wsi Lubla pochodzi z 1185 r., kiedy to komes Mikołaj z Bogorii ofiarował istniejącą już osadę zakonowi cystersów w Koprzywnicy. Z całą pewnością wieś należała więc do jednej z wcześniejszych osad na Podkarpaciu.

Ze względu na brak dokumentów trudno również ustalić dokładną datę założenia parafii w Lubli i zbudowania tu kościoła. Prawdopodobnie przed założeniem parafii istniała w Lubli kaplica. Śladem tego przypuszczalnie jest znajdująca się na mapach katastralnych nazwa pagórka na wschód od kościoła tzw. Góra Świętej Trójcy. Pierwszą historyczną wzmiankę o Lubli jako parafii można znaleźć w dokumencie z 21 marca 1277 r., wydanym przez Bolesława

Wstydlivego. Wspomniany dokument potwierdzał nadanie Lubli cystersom z prawem patronatu, które uważane było za równoznaczne z istnieniem w danej miejscowości parafii i kościoła.

Zarówno wieś, jak i parafia mają bogatą historię. Nie doczekały się jednak do tej pory całościowej monografii. Fakt ten, oprócz prywatnych zainteresowań autora pracy, był głównym powodem, dla którego podjęto zamiar opracowania pt. *Parafia św. Mikołaja w dziejach Lubli i regionu (1277-2000)*. *Terminus a quo* dla niniejszej dysertacji stanowi rok 1277, z którego, jak już wspomniano, pochodzi pierwsza zachowana historyczna informacja na temat parafii w Lubli. *Terminus ad quem* z kolei wyznacza rok 2000. Ta cezura została wskazana przez trzy czynniki. Jednym z nich był przypadający wówczas Rok Jubileuszowy, będący w historii Kościoła swoistym kamieniem milowym. Drugim powodem, obecnym w historiografii, był koniec kolejnego wieku. Często stawało się to powodem do podsumowań i wyznaczało cezury dla opracowań historycznych. Końcowym lokalnym czynnikiem generującym wybór tej daty była ostatnia zmiana na stanowisku proboszcza w Lubli. Te trzy okoliczności spowodowały zakończenie historycznego dyskursu na wspomnianym roku.

Niniejsza praca stawia sobie za cel całościowe przedstawienie dziejów parafii wpisanych w kontekst historii wsi i regionu na przestrzeni ponad 720 lat, przy czym termin *region* użyto tu w znaczeniu regionu historycznego, tzn. rozumianego w biegu chronologicznym.

Zamierzeniem autora było uzyskanie odpowiedzi na główne pytania dotyczące historii parafii św. Mikołaja w Lubli od XIII do końca XX w. Podjęto w związku z tym próbę osadzenia dziejów parafii w kontekście funkcjonowania regionu, co ukazało wpływ parafii na region i oddziaływanie regionu na egzystowanie parafii. Udało się w związku z tym wskazać na swoiste implikacje między parafią a regionem. Składały się na to m.in. trzywiekowe patronowanie i opieka nad ośrodkiem duszpasterskim w Sieklówce, ruch pielgrzymkowy do sanktuariów w regionie, udział w okolicznych odpustach i uroczystościach w parafiach regionu, zaangażowanie parafii (czyli duszpasterzy i wiernych) w koronację obrazu w Tarnowcu i Przeczycy, pomoc i wspieranie inicjatyw budowy okolicznych kościołów i kaplic.

W celu realizacji tematu podjęto szeroką kwerendę archiwalną, obejmującą 25 archiwów i instytucji gromadzących materiały archiwalne zarówno proweniencji kościelnej, państwowej, jak i prywatnej. Odnośnie do pierwszych proces kwerendy objął Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu, Muzeum Archidiecezjalne im. św. Józefa Sebastiana Pelczara w Przemyślu, Archiwum Diecezjalne w Rzeszowie, Archiwum Misjonarzy w Krakowie na Stradomiu, Archiwum Generalne Zgro-

madzenia św. Michała Archanioła w Markach – Strudze, Archiwum Ojców Paulinów na Jasnej Górze, Archiwum Klasztoru oo. Redemptorystów w Tuchowie, Archiwa Parafialne w Lubli, Sieklówce, Świlczy, Bieździedzy, Łączkach Jagiellońskich. Dokumenty dotyczące przeszłości Lubli odnaleziono również w państwowych archiwach w kraju i za granicą, m.in. w Österreichisches Staatsarchiv (Austriackim Archiwum Państwowym w Wiedniu), a także Центральний державний історичний архів України (Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie), Archiwum Państwowym w Krakowie, Przemyślu i Rzeszowie, Instytucie Pamięci Narodowej w Rzeszowie, Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Przemyślu z delegaturą w Rzeszowie, Muzeum Okręgowym w Rzeszowie, Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu, Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego we Frysztaku.

Dodatkowym źródłem wykorzystanym w pracy są zbiory prywatne autora, w których znajdują się zgromadzone zdjęcia, przekazane archiwalia oraz ankiety i wywiady przeprowadzone przez kilka ostatnich lat przez autora z osobami z parafii lub z nią związanymi. Źródła wywołane metodą określaną jako historia mówiona (tzw. *oral history*) są zdaniem autora równie wartościowe, jak świadectwo pisane. Jest to metoda, która na stałe gości już w historiografii światowej i polskiej.

Prowadzona kwerenda pozwoliła na zgromadzenie materiału archiwalnego poszerzonego o źródła drukowane i opracowania, który umożliwił realizację podjętego zagadnienia.

Aby w pełni zobrazować dzieje parafii św. Mikołaja na przestrzeni ośmiu wieków w narracji zastosowano układ przedmiotowy, pozwalający prześledzić analizowane wydarzenia w ich chronologicznym rozwoju. W ramach poszczególnych paragrafów zastosowano układ przedmiotowo-chronologiczny.

Treść zawarto w ośmiu rozdziałach, składających się łącznie z dwudziestu dziewięciu paragrafów. W pierwszym rozdziale omówiono uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze, w których uwzględniono położenie i środowisko geograficzno-przyrodnicze, przeszłość wsi i okolicy, dwór i folwark oraz terytorium i ludność.

Drugi rozdział zawiera podstawowe informacje o parafii, ze szczególnym uwzględnieniem podstaw materialnych jej funkcjonowania. Rozdział ten ukazuje genezę i powstanie parafii, jej terytorium i granice, przynależność administracyjną państwową i kościelną, a także uposażenie i dochody.

W parafii najważniejszymi miejscami kultu Bożego oraz koniecznymi do pełnej jego realizacji były świątynia, krzyże, kapliczki, figury przydrożne,

cmentarz oraz plebania i inne budynki. Te treści można odnaleźć w trzecim rozdziale omawianej pracy.

Obok budynków nie mniejsze znaczenie odgrywały osoby pracujące i związane z parafią. Czwarty rozdział dysertacji miał na celu przedstawienie sylwetek proboszczów, wikariuszy, osób powołanych oraz najbliższych współpracowników i organów wspomagających zarządzanie parafią.

Po zapoznaniu się z sylwetkami odpowiedzialnych za działanie parafii przystąpiono do analizowania prowadzonego przez nich duszpasterstwa, na które składała się służba Boża, niedzielna, świąteczna i ferialna, udzielane sakramenty i sakramentalia i nauczanie dzieci, młodzieży i dorosłych.

W historię parafii wpisały się ponadto określane powszechnie w historiografii nadzwyczajne formy duszpasterstwa parafialnego, z których w dysertacji omówiono wizytacje, pielgrzymki, peregrynacje obrazów i inne uroczystości okolicznościowe.

Analizie historycznej poddano także zaangażowanie społeczno-religijne lublańskich wiernych. Przeanalizowano ich przynależność do bractw i stowarzyszeń, prowadzoną działalność charytatywną i aktywność religijno-kulturalną.

Na podstawie przeanalizowanego materiału archiwalnego można wskazać w dość dużym uproszczeniu, na pewne ogólne czynniki charakterystyczne dla życia parafii w poszczególnych okresach. I tak w okresie staropolskim skupiano uwagę na szafarstwie sakramentów i katechezie głównych prawd wiary oraz na bractwach; w okresie niewoli oprócz wspomnianych wcześniej parafia stała się ośrodkiem polskiej kultury narodowej. W dwudziestoleciu międzywojennym wysiłek Kościoła skupiał się na organizacyjnych formach duszpasterstwa (Akcja Katolicka), natomiast w okresie wojny i komunizmu wprowadzane ograniczenia generowały wiele inicjatyw duszpasterskich i społecznych.

Autor wyraża również nadzieję, że niniejsza praca przyczyni się do zachowania dziedzictwa historycznego, tworzonego przez wieki przez lublańskich parafian oraz nadzieję, że praca stanie się inspiracją do powstania kolejnych opracowań bogatej w dzieje wsi i parafii św. Mikołaja w Lubli.

Treść pracy:

I. Uwarunkowania geograficzno-historyczne. 1. Położenie i środowisko geograficzno-przyrodnicze. 2. Przeszłość wsi i okolicy. 3. Dwór i folwark. 4. Terytorium i ludność. **II. Parafia i jej podstawy materialne.** 1. Geneza i powstanie. 2. Terytorium i granice. 3. Przynależność administracyjna. 4. Upo-

sażenie i dochody. **III. Miejsca kultu Bożego i zabudowania parafialne.** 1. Kościół parafialny. 2. Krzyże, figury i kapliczki. 3. Cmentarze. 4. Plebania i inne budynki. **IV. Duszpasterze i ich współpracownicy.** 1. Proboszczowie. 2. Wikariusze. 3. Powołania. 4. Służba kościelna. **V. Duszpasterstwo.** 1. Służba Boża. 2. Sakramenty i sakramentalia. 3. Nauczanie. **VI. Nadzwyczajne formy duszpasterstwa parafialnego.** 1. Wizytacje. 2. Pielgrzymki. 3. Peregrynacje obrazów. 4. Uroczystości okolicznościowe. **VII. Zaangażowanie społeczno-religijne wiernych.** 1. Bractwa i stowarzyszenia kościelne. 2. Działalność charytatywna. 3. Aktywność religijno-kulturalna. **VIII. Instytucje na terenie parafii.** 1. Szkoła. 2. Szpital. 3. Kancelaria i archiwum parafialne.

Ks. Marcin Nabożny

AGNIESZKA SKRZYPEK SBDNP, *Służebniczki Dębickie w diecezji tarnowskiej w latach 1891-1989*. Promotor: ks. prof. dr hab. Stanisław Wilk. Recenzenci: ks. dr hab. Jan Pietrzykowski, prof. UKSW, ks. prof. dr hab. Anzelm Weiss

W badaniach nad dziejami zgromadzeń zakonnych kwestie związane z Kościołem partykularnym, jakim jest diecezja, są uwzględniane w mniejszym stopniu. Wydaje się jednak, że przedstawienie posługi zgromadzenia zakonnego w szerszym kontekście pozwala lepiej poznać jego dzieje i pełniej ukazać jego działalność oraz funkcjonowanie we wspólnocie Kościoła. W takiej perspektywie przedstawiono zagadnienia poruszane w tej pracy.

Zamiarem autorki było ukazanie, przez pryzmat Kościoła tarnowskiego, całości kształtu posługi Zgromadzenia, w kontekście zmieniających się w czasie warunkowań społecznych. Ramy chronologiczne rozprawy obejmują lata 1891-1989. Dolną cezurę wyznacza data powstania Zgromadzenia Służebniczek Dębickich, w tym roku bowiem zakończył się, rozpoczęty rok wcześniej, proces uzyskania autonomii przez Służebniczki Dębickie, usankcjonowany formalnie wyborem pierwszej przełożonej generalnej nowego Zgromadzenia, matki Marii Filipiak. Związek Służebniczek Dębickich z Kościołem tarnowskim wyrażał fakt ukonstytuowania się domu generalnego na terenie diecezji (1891). Górną